

PALU KADINLAR DERNEĞİNDE DOKUNAN HALILAR

Carpets Woven In Palu Women's Association

Doç. Dr. Elif AKSOY*

Özet

Tarihte çok önemli bir ticaret merkezi olan ve İpek yolu güzergâhında bulunan Palu, Doğu Anadolu bölgesinin yukarı Fırat bölümünde yer almaktadır. Palu doğuda Bingöl, batıda Elazığ, kuzeyde Kovancılar, kuzeydoğuda Karakoçan, güneyde Arıcak ve Alacakaya, güneybatıda Maden ilçeleri ile çevrilidir. Palu ve çevresi geçmişte birçok kültüre ve uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. XVII. yüzyılda çeşitli coğrafyalardan Palu Hükümeti'nin merkezine, birçok sanatçı ile çeşitli mesleklere sahip tüccarlar yerleşmiştir. Dolayısıyla o dönemde Palu'da ipekböcekçiliği, dokumacılık, dericilik ve madencilik gibi sanat dalları ile uğraşmıştır. Fakat gün geçtikçe bu sanat dalları terk edilmiş ve sonunda yok olmuştur. Günümüzde Palu Kadınlar derneğinde Palu'ya ait unutulmuş el dokuması halıları canlandırmak için Palu Kadınlar Derneği tarafından hem atıl ev kadınlarına fırsat verilmiş, hem de Palu'ya özgü motifler halılarda tekrar uygulanmaya başlanmıştır. Bu bildiride, Palu kadınlar derneğinde dokunan el dokuması halılar ele alınacaktır. Palu Kadınlar derneğinde dokunan halılar; motif, anlam ve renkleriyle, dokunduğu yerin çevresel koşullarını, dokuyucunun değer yargıları ile sanat anlayışını, kültürel ve ekonomik koşullarını yansıtmaları nedeniyle birer belge niteliği taşımaktadır. Bu nedenle bu kadar köklü bir birikime ve geçmişe sahip olan Palu halılarının ulusal ve uluslararası arenada tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir. Bu çalışmada öncelikle; görüşme, gözlem, doküman çözümlemesi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği bir araştırma olan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Dolayısıyla veri toplama aracı olarak Palu ilçesine araştırma ve inceleme gezisi yapılmış, Palu kadınlar derneğindeki halılar hakkında bilgi toplanmıştır. Ayrıca halıların sıklığı, boyutları, renkleri ve motiflerin anlamları incelenmiş, dokumaların fotoğrafları çekilerek belgelenmiş ve gelecek nesillere aktarılması sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Palu, Dokuma, Motif, Kültür, Halı, Kadınlar Derneği.

Abstract

Palu, which was a very important commercial center in history and located on the Silk Road, is located in the upper Euphrates zone of the Eastern Anatolia region. Palu is surrounded by Bingöl in the east, Elazığ in the west, Kovancılar in the north, Karakoçan in the northeast, Arıcak and Alacakaya in the south, and Maden in the southwest. Palu and its surroundings have hosted many cultures and civilizations in the past. In the 17th century, numerous artists and merchants with various professions from various geographies resided in the city center of Palu. So, during that time, people have dealt with arts such as sericulture, weaving, leatherworking, and mining in Palu. However, with each passing day, these art branches were abandoned and eventually disappeared. Today, in Palu Women's Association, the unemployed housewives were given the opportunity as well as the unique motifs of Palu have begun to be applied

*Fırat Ün., Eğitim Fak. Güzel Sanatlar Eğitimi Resim Bölümü, elifaksoy@firat.edu.tr

again to work to revive the forgotten hand weavings belonging to Palu. The hand-woven carpets in Palu Women's Association will be discussed in this paper. The carpets woven in the Palu Women's Association have documentary value, reflecting the environmental conditions of the place where they were woven, the value judgments and the understanding of art, and the cultural and economic conditions of the weaver with their motifs, meanings, and colors. Therefore, the Palu carpets with such a deep-rooted history should be introduced in the national and international arena and transferred to the next generations. The qualitative method, which is a research method that uses data gathering methods such as interviewing, observation, document analysis, and where a process to reveal perceptions and events in a realistic and integrative way is observed, has been used in this study. Therefore, as a data gathering tool, research and study trips to the Palu district were conducted and information about the carpets in the Palu Women's Association was collected. In addition, the densities, sizes, colors, and meanings of the motifs of the carpets were examined. The carpets were documented with photographs and were ensured to be transferred to the next generations.

Key Words: Palu, Weaving, Motif, Culture, Carpet, Women Association.

1.GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde ipek yolu güzergâhında olması sebebiyle Palu; Hititler, Asurlar, Hurriler, Persler, Romalılar, Sasaniler, Bizanslılar, Emeviler ve Urartular gibi birçok medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapmıştır. Palu Urartular döneminde Sebitaries, Bizans döneminde Romanopolis adı ile anılmıştır. Bölge VIII. yüzyıldan itibaren Müslüman Araplar ile Bizanslılar arasında sık sık el değiştirmiştir. Günümüzde yöre kültüründe Balu olarak geçen ve Türkçe karşılığı Sığıl olan kelimenin sözlükteki yazılış şekli Palu'dur (Bakıcı, 2012: 3). Palu, tarih boyunca Balu ve Romanopolis dışında, Pala, Paluni, Palao, Arsamsat, Şimşat ve Samsat gibi isimlerle de anılmıştır (Yapıcı, 2013: 36, 37).

Selçuklu devletinin kurulması ve Malazgirt savaşı sonrası Anadolu'ya akın akın Türk göçleri olmaya başlamış ve böylece Türkmenler Anadolu'nun doğu ve orta kısmına yayılmaya başlamışlardır. Türkmenlerin gelişi ile bu dönemde Anadolu'da beylikler dönemi başlamıştır. Bu beyliklerden Çubukoğlu Beyliği ile Artuklu beyliği, Harput ve Palu kalesine hâkim olmuşlardır (Bakıcı, 2012: 7). Daha sonraları bölge, Anadolu Selçuklular, İlhanlılar, Dulkadiroğulları ve Akkoyunlular tarafından ele geçirilmiştir (Palu Belediyesi yayını, 2017: 11).

Palu ilçesi Doğu Anadolu bölgesinin yukarı Fırat bölümünde yer almaktadır. Batıda Elazığ doğuda Bingöl, güneyde Arıcak ve Alacakaya, kuzeyde Kovancılar, kuzeydoğuda Karakoçan ve güneybatıda Maden ilçeleri ile çevrilidir (Resim 1).

Tarihte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış Palu ilçesi ve köylerinde, evlerde yapılan en önemli işlerden biri dokumacılık olmuştur. Hemen her köy evinde dokuma yapmak için bir tezgâh bulunmaktadır (Housamadyan). Örneğin Palu'da eskiden ipekböcekçiliği, dokumacılık, dericilik ve madencilik sanatları ile uğraşılmış, bu sanat dalları bölgenin ticaretinin gelişmesinde önemli bir rol

oynamıştır. XVII. yüzyılda çeşitli coğrafyalardan Palu Hükümeti'nin merkezine, birçok sanat erbabı ile çeşitli mesleklerle sahip tüccarlar yerleşerek iş kolları oluşturmuşlardır (Karabulut, 2017: 152).

Resim 1.Palu haritası (Google maps).

Palu ve yöresinin doğal zenginliğinin yanı sıra, dokumalarda kullanılan Palu'ya özgü motiflerin mitolojik anlamda incelenmesi hakkında araştırma yapılmamış olması nedeni ile araştırmada Palu halılarında bulunan motiflerin içerdiği anlamların incelenmesi amaçlanmıştır. Palu halılarında motifler sadece bir süsleme unsuru değil, kökleri tarih öncesine dayanan kültürel ve mitolojik boyutlarıyla da bir toplumun yaşayış tarzını, örf ve adetlerini öğretici niteliktedir.

1.1.Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmada, Palu kadınlar derneğinde yapılan halılar detaylı olarak incelenerek, bu halıların renk, motif ve desen özelliklerinin saptanması ve belgelenmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla bu çalışma ile kadınlar derneğindeki halılar, tekstil alanına kalıcı belgelerle tanıtılmış olacaktır. Palu kültürünün bir parçası olan bu dokumaların tespiti ve kayıt altına alınması araştırmanın kapsamı içerisinde yer almaktadır.

1.2.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinden yararlanılmıştır. Palu kadınlar derneğine araştırma ve inceleme gezisi yapılmıştır. Dernekte 5 adet halı örneklem olarak seçilmiş, halıların fotoğrafları çekilmiş, dokumaların boyutları, sıklığı, kompozisyon özellikleri ve motifleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca kaynak kişilerle görüşülerek halıların hammaddesi, dokuma işlemleri, tezgâh tipi, boyaları, desen ve renkleri hakkında bilgi alınmıştır.

2.PALU KADINLAR DERNEĞİNDE DOKUNAN HALILAR

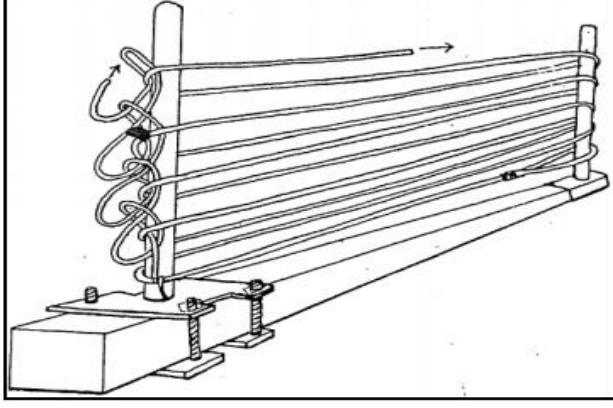
Palu ilçesinde Halk Eğitim Merkezi kapsamında kadınlar derneğinde yapılan çalışmalar gün geçtikçe önem kazanmaya devam etmektedir. Halı dokuma, sedef, ebru ve daha birçok sanatın icra edildiği bu kurslarda kadınlar hem para kazanmakta, hem de sosyalleşme imkânına sahip olmaktadır. Palu kadınlar derneğinde halı dokuma kursiyerleri yaptıkları ürünleri satarak elde edilen gelir ile kursun ihtiyaçlarını karşılayarak, örnek bir davranışa imza atmaktadırlar.

Osmanlı döneminde Palu'da evlerde yapılan en önemli işlerden biri hiç kuşkusuz halı ve kumaş dokumacılığıdır. Hemen her köy evinde dokuma yapmak için Çulha tezgâh bulunmaktadır. Yörede Culha adı verilen ilkel tezgâhlarda atkıda ve çözgüde pamuk ipliğinin kullanılmasıyla meydana getirilen çoğunlukla bezayağı tekniğinde dokunan dokumalara 'Çulha' denilmektedir. Dokumada kullanılacak pamuk hammaddesini, ipliğe dönüştürmek için belli aşamalar gerekmektedir. O dönemde Palu'da pamuğun kabuklarını (kozalarını) temizlemek için, ince söğüt dallarından örülmüş bir sepetten ibaret olan Çalhavyu (Moringa Apteris ağacının dallarıyla örülen sepetlere yerel dilde Çalhavyu adı verilirdi) ve ardından pamuğu çekirdeklerinden ayıran çırcır kullanılmaktadır. Sonrasında pamuk bir yay ile didilmektedir. En sonunda da didilmiş pamuğu ipliğe dönüştüren çıkırıktan yararlanılmaktadır. İplik hazır olduğunda dokumacının çulha tezgâh üzerinde bez dokuma işi başlamaktadır (Bağın köyü yeniden inşa ve eğitim cemiyeti, 1966: 112-114).

Palu derneğinde dokunan halılar, Sarma Tezgâhta dokunmaktadır. Sarma tezgâhta çözgü, tezgâh üzerinde değil, çözgü aparatında hazırlanmakta ve bu işleme çözgü çözme işlemi denilmektedir (Resim 2). Çözgünün düzgün olması için çözgü çözenin iş esnasında çözgüyü bırakıp ayrılmaması gerekir. Çözgü çözmek için boş bir alana iki adet demir ya da ahşap kazık karşılıklı olarak çakılır. İki kazık arasındaki uzaklık dokunacak olan halının boyuna yani çözgü ipliğinin uzunluğuna göre belirlenmektedir. Çözgü hazırlanırken bir kişi iplikleri çözgü demirine sekiz rakamı çizecek şekilde sararken, diğer kişi de çözgü ipliğinin başlarına zincir atmaktadır. Halının istenilen uzunluğu sağlandıktan sonra çözgü çözme işlemi tamamlanır. Çözgü hazırlandıktan sonra tezgâha aktarılması için iki demir çubuk, çözgülerin arasından geçirilmekte ve bu demir çubuklardan biri üst levanttaki yarığa, diğeri de alt levanttaki yarığa yerleştirilmektedir. Dokumada herhangi bir problem çıkmaması için çözgü ipliklerinin eşit şekilde gerginlikleri ayarlanmalıdır. Çözgü tezgâha geçirildikten sonra gücü bağlama işlemine geçilir. Halı dokunurken atkı ipliklerini atmaya yarayan, gerekli olan çaprazlığı oluşturmak amacıyla, sağ taraftan başlamak üzere çözgü telleri biri öne biri arkaya bırakılarak ayrılır ve önde kalanlar teller, gücü tahtası üzerine bağlanarak gücüleme işlemi yapılır. Gücü işleminden sonra çözgü tellerinin yarısı önde yarısı arkada kalacak şekilde gücü tahtasının üst kısmına varangelen ağacı geçirilir. Çözgü telleri halıya başlamadan önce çift alınarak, atkı ipliği ile zincir örgü yapılmaktadır.

Resim 2. Çözücü aparatı

(http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Isparta%20Hal%C4%B1s%C4%B1%20Dokumaya%20Haz%C4%B1rl%C4%B1k.pdf)

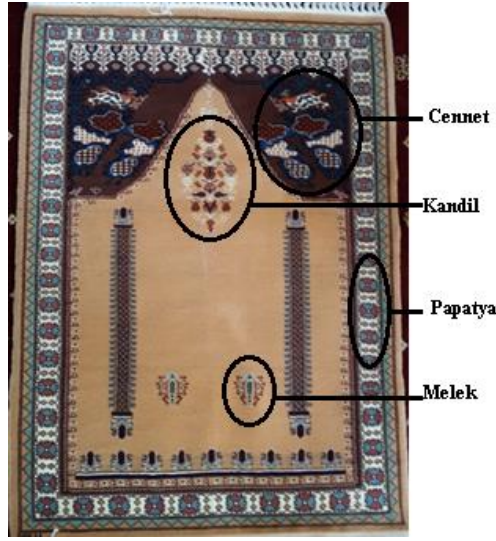
Günümüzde Kadınlar Derneğinde dokunan dokumaların hammaddesi olan yün, Palu'daki koyunlardan kırkılarak elde edilmektedir. Yün, iplik haline getirilmek için fabrikalara gönderilmektedir. İpliklerin renklendirilmesinde yeşil renk ceviz kabuğundan, sarı renk papatya ve yörede bulunan sarı topraktan elde edilmektedir. Mordan maddesi olarak şap kullanılmaktadır. Bir kilo ipliğe bir avuç şap atılmaktadır. Bir seccadeye yaklaşık 7 kilo iplik gitmektedir (Kaynak: Zeliha Bahçeci)

Resim 3. Sarma tezgâh

Resim 4. Palu Kadınlar Derneği

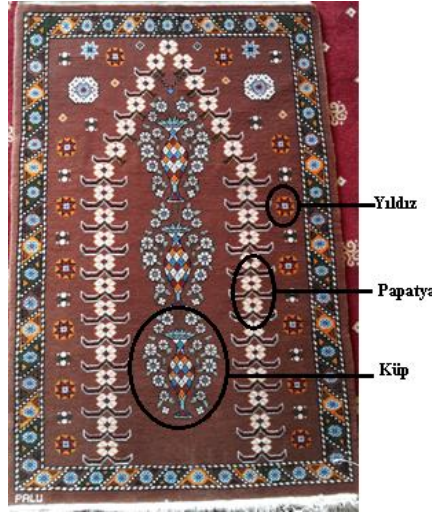
Resim 5. Halı Seccade, 80 x135 cm (Fotoğraflar E. Aksoy)

Resim 5’teki Palu seccadesi 80 x 135 cm olup, kalitesi 1 dm’ de atkı yönünde 60, çözgü yönünde ise yine 60 ilmektir. Çözgüsü pamuk, ilmelik iplik ise yündür. Dokumada kullanılan renkler bordo, devetüyü, lacivert, beyaz ve mavidir. Halının bordüründe eskiden Palu halılarında kullanılan papatya motifi kullanılmıştır. Ayaklık bölümünde ve iki sütun arasında melek motifleri hâkimdir. Mihraptan aşağıya doğru kandil motifi sarkıtılmıştır. Köklü bir kültür birikimi ve geçmişi olan Anadolu, Orta Asya’dan göç eden toplulukları içinde barındırması nedeniyle sembolik anlam, form ve motif gibi zenginliklere sahiptir. Sembolik motifler, içinde yaratıldıkları toplumun yaşam biçimini, inançlarını, giyim tarzlarını ve sanatlarını ortaya koymaları yönüyle de büyük önem taşırlar. Orta Asya’dan Anadolu’ya uzanan coğrafya üzerinde kültür ve sanat ürünlerinde bulunan semboller, salt bir süsleme unsuru olmanın ötesinde, kültürel yapıyı ortaya koyma açısından son derece önemlidir. En eski çağlardan bu yana aydınlatma aracı olarak kullanılan kandiller, genellikle küçük, kolay taşınabilir ve hafif malzemelidirler. Seccadelerde gördüğümüz kandil motifi, ilahi ışığı ve aydınlanmayı sembolize etmektedir. Anadolu dokumalarında birçok motif, kandilde olduğu gibi, İslami inançlara göre yorumlanmıştır. Mihrap nişinin tepe noktasından aşağıya doğru sarkan çiçek demeti "Bağ-ı İrem"i, mihrap nişi ise Cennetin kapısını simgelemektedir (Bilgin, 1977: 47).

Kandilin, Latince karşılığı; “candela”, Grekçe ”lychnus”, Arapça “kindil”-dir, aydınlatan ve parlayan anlamındadır (Anonim: 862). Kandil kullanımı erken paleolitik çağa kadar inmektedir. Bu dönemdeki kandillerin deniz kabuğu ve taştan yapıldığı bilinmektedir (Çokay, 1998: 8-11). Bektaşilikte kandil ya da mum anlamına gelen Çerağ, bir aydınlanma aracı ya da doğrudan ışık yerine kullanılmaktadır. Bektaşî inancına göre Çerağ şu ayete dayandırılır “Biz seni Allah yoluna ışık saçıcı bir Güneş olarak gönderdik” (Ahzab 46). Bu ayette Hz.

Muhammed, Çerağa benzetilmiştir. Benzer bir temaya Hristiyanlıkta da rastlarız. Hz. İsa topluma “Ben dünyanın ışığıyım” diye seslenir (Yohanna 8/12-9/5). Hz. İsa Tabor dağında iken yüzü Güneş gibi parlar ve etrafına ışık saçar, giysileri de göz kamaştırıcı bir beyazlığa bürünür (Matta 17/1, Luka 9/28, Markos 9/2). Yahudi kültüründe ise kandil, “öncesiz ve sonrasız ışığı” temsil etmektedir. Tanrı ışığı ile özdeşleştirilen kandil motifi Anadolu Seccadelerinde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Ayrıca mezar taşlarında, camilerde, maden sanatında ve birçok geleneksel sanatlarda kandil motifine rastlanmaktadır. Mihrap bölümünde cennet motifi dikkat çekmektedir. Cennet kavramı, yeryüzündeki tüm dinlerde genellikle kurtuluşa erenlerin veya günahsızların gideceği yer olarak adlandırılır. O, kıyamet günü kişilerin yargılanmadan elde edecekleri en büyük ödüldür. Cennet sözcüğü Arapça “Cenn” kökünden türemiştir. Bağ ve bahçe anlamına gelen bu terim ayrıca etrafı çevrili kara parçasını, sık dallı ağaçların bulunduğu üzeri bitkilerle örtülü “Gölgeli” bir yeri belirtir. Cennet kelimesi, birçok kültürde dilbilim açısından “etrafı kapalı bahçe” anlamındadır (Alantar, 2007: 179).

Sanatsal ve kültürel anlamda önemli bir yerde bulunan seccadeler ibadet için temiz ve kutsal bir alan oluşturmaktadırlar. Seccadelerde süsleme unsurlarının başında mihrap gelmektedir. Bilindiği gibi İslamiyet’te kutsal yön, Kâbe tarafıdır. Bu nedenle tüm cami, mescit ve türbeler kibleye doğru inşa edilmişlerdir. Mihrap, camide Kâbe yönünü belirler ve mescit, cami ve türbelere eklenen oyuk biçiminde mimari bir elemandır. Arapçada mihrap en şerefli yer, secdeye varılan yer, yükseltilmiş yer gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Dolayısıyla Kur’an’daki biçimiyle daha dinsel ve ruhani bir içerik kazanır. Seccadelerde görülen bir süsleme elemanı olan mihrap, namaz kılan kişiyi yaşadığı dünyadan kopararak Allah’ın huzuruna çıkmasında ve kişinin dünyevi hayattan biraz az olsun ayrılmasında simgesel bir rol oynar.

Resim 6. Halı Seccade, 80 x130 cm. (Fotoğraf E. Aksoy)

Resim 6'daki Palu seccadesi 80 x 130 cm olup, kalitesi 1 dm' de atkı yönünde 60, çözgü yönünde ise yine 60 ilmehtir. Halıda kullanılan renkler, beyaz, turuncu, kahverengi, mavi ve lacivettir. Bölgede eskiden çömlekçilik yapıldığı için halılarda küp motifi yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

Küp; toprak, çini veya porselenden yapılan ağız geniş, büyük vazolardır. Fırat ve Dicle ırmakları arasında kalan Mezopotamya bölgesi tarih çağlarını başlatan en eski medeniyet merkezlerinden biridir. Seramik sanatının beşiği durumundaki bölgenin tarih öncesi çağlardan günümüze kadar uzanan bir geçmişi vardır (Tunçel, 2002: 114). Doğu Anadolu'da Urartulardan önce yaşamış olan Huriler seramik alanında çok güzel eserler meydana getirmişlerdir. Urartu döneminde de çanak, çömlek ve küpler yapılmıştır. Mezarlarında ve tapınaklarında kâseler, testiler, şişkin karınlı küpler görmek mümkündür (Arslantaş, 2007: 30). Dolayısıyla Türk geleneksel sanatlarımızın hemen hemen hepsinde küp, çömlek, testi ve vazo gibi motiflere rastlanmaktadır Bu seccadenin zemininde mihrap papatya çiçeklerinden oluşturulmuştur. Mihrabın içinde 3 adet küp motifi birer zincirle aşağıya doğru sarkıtılmıştır. Küp motiflerinin içi papatyalarla doldurulmuş ve papatyalar aşağıya doğru taşmıştır. Mihrabın dışında kalan alanlarda yıldız motifleri dikkat çekmektedir. Yıldız motifi, Palu halılarında Türklüğün simgesi olarak kullanılmıştır. Bu motif, Anadolu halılarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Yıldızların insan yaşamındaki etkilerinin iki boyutu olduğuna inanılmaktadır. Birincisi insanların alın yazılarının yıldızların hareketlerine bağlı olduğu, ikincisi ise yıldız falına bakılarak geleceği görmenin mümkün olduğuna dair inançtır (Erbek, 2002: 86).

Resim 7'deki halı 100 x130 cm olup, kalitesi 1 dm' de atkı yönünde 40, çözgü yönünde ise yine 40 ilmehtir. Halıda kullanılan renkler beyaz, bordo ve mavidir. Beyaz zeminli bordürde Rumi motifleri, dallar yardımı ile bitkisel motiflere bağlanmışlardır. Rumi motifinin sözlük anlamı, 'Anadolu veya Anadolu'ya ait' demektir. Rumi, birbirine bağlı kıvrık dallar ile uçlarındaki bademe benzer yapraklardan oluşan ve Türklerin Orta Asya'dan beri kullandıkları, Anadolu Selçuklularının stilize ettiği hayvan figürleri formlarının zamanla değişip, yeniden yorumlandığı Türk süsleme biçimidir. 15.yy'dan sonra Rumiler, aşırı derecede stilize edilerek hayvan figürlü görünümlerinden tümüyle uzaklaşmış; kökeni algılanmayacak şekilde bütün süsleme alanlarında yer alan, farklı bir dekoratif karakter kazanmıştır. Anadolu'ya verilen isimlerden olan Diyar-ı Rum veya Rum ili (Rumeli) adı, Rumi motifinin Anadolu'da ortaya çıkmış olduğunu ortaya koymaktadır. XI. yüzyılda Selçuklu Türkleri tarafından kullanılarak süsleme sanatımıza kazandırılan Ruminin tavşan, balık, kurt, kuş gibi havyan motiflerinden stilize edilip tasarlandığı görülmektedir. İlk örneklerde stilize edilen hayvanların ne olduklarını tanımak mümkün iken, zamanla kuşların kafaları, tavşanların ayakları gibi bazı ayrıntıların atılmasıyla Rumiler, klasik şekillerini bulmuş ve kökenlerini belli etmeyecek formlara dönüşmüşler (Yavuz, 2008: 15), Türk sanatlarının tümünde sevilerek kullanılmışlardır. Bordür ve halı zemini beyaz olmakla birlikte, bordürde bordo renk kullanılır.

mıştır. Halı zeminde ve bordürde bitkisel motifler hâkimdir. Bu dokumadaki motifler Osmanlı zamanında Palu'da halılarda kullanılmıştır.

Resim 7. Halı, 100 x130 cm. (Fotoğraf E. Aksoy)

Resim 8'deki çayda çıra halısı 100 x 130 cm'dir. Kalitesi 1 dm²'de atkı ve çözgü yönünde 60 ilmeiktir. Halıda kullanılan renkler kırmızı, mavi, beyaz ve lacivettir. Birinci bordürde buğday motifi kullanılmıştır. Palu, buğday yetiştirmek için elverişli topraklara sahip olduğu için, dolayısıyla bu motif halılarda da kendini göstermiştir. Toprağın en güzel meyvesi olan buğday, topraktan çıktığı gibi tekrar toprağa dönerek daha çok sayıda benzerlerini oluşturmaktadır. Bu nedenle, doğum ve tekrar yaşama dönüşün bir sembolü olmuştur. Buğday çoğu kez ana rahmi ve toprakla da özdeşleştirilmiştir. Türklerde bereket sembolü olarak kullanılan buğday başağı gibi taneli bitkiler, genellikle doğurganlığın, bereketin ve hayat ağacının sembolü olarak eski çağlardan beri kullanılmış süslemeler arasındadır (Gültekin, 2008: 13). İkinci bordürde eskiden zamanı göstermek için kullanılan kum saati motifi görülmektedir. Kum saati, dar bir boğazla birbirine bağlanmış iki cam kaptan oluşan ve üstteki kaptan bulunan kumun aşağıya akmasından yararlanılarak zamanı anlamaya, ölçmeye yarayan araçtır (TDK Güncel Türkçe sözlük).

Resim 8. Çayda Çıra halısı, 100 x130 cm. (Fotoğraf E. Aksoy)

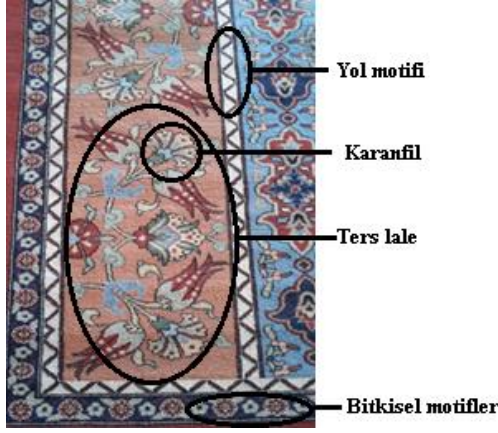
Zemin, çayda çıra motifleri ile süslenmiştir. Bu halıdaki çayda çıra motifleri, Elazığ'ın ulusal ve uluslararası tanıtımında büyük rolü ve adeta simgesi olan çayda çıra oyunundan esinlenerek yapılmıştır. Bu oyun, elde tutulan tabaklar ve tabaklara konan mumlarla karanlık bir mekânda müzik eşliğinde başlanarak oynanmaktadır. Ortada bulunan çapraz motif Palu'da hoşgörünün simgesidir. Halı zemininde bordür ve zeminin kesiştiği yerlerde, kümbet motifleri art arda gelerek, zemini dört bir yandan çevrelemiştir. Kümbet motifinin halılarda kullanılmasının sebebi Palu'da çok sayıda kümbet olmasından ileri gelmektedir.

Resim 9. Palu Şal Halısı, 200 x 300 cm. (Fotoğraf E. Aksoy)

Resim 9'daki halı 200 x 300 cm olup, kalitesi 1 dm'de atkı ve çözgü yönünde 60 ilmeiktir. Dokumada kullanılan renkler mavi, lacivert, beyaz, soğan kabuğu rengi, ve kiremit kırmızısıdır. Halı zeminini dört adet bordür çevrelemektedir. Ana bordür boştur. Lacivert renkli, birinci ve ikinci bordürlerde bitkisel motifler kullanılmıştır. Beyaz zeminli bordürde ise yol motifi görülmektedir. Halı zeminini dikey olarak altı parçaya bölünmüş olup, her bir parça yol motifi ile çevrelenmiştir. Soğan kabuğu renginde olan parçada, Palu bölgesine özgü olan ters lale motifi işlenmiştir. İslâmiyet'le tanışan Türkler, geleneksel sanatlarda insan ve hayvan figürlerinin yerine, çiçek figürlerini kullanmaya başlamışlardır. Bunların başında ise mistik bir imge olan lale gelir. Allah lafzı ile lale kelimelerinin yazılışları ve ebce değerleri aynı olması nedeniyle lale, Müslümanlığı yeni benimsemiş olan Türklerin sanatlarında simgeye dönüşen unsurlardan biri olmuştur (Çakır, 2013: 66). İnsanoğlu tarihi kadar eski zamanlardan gelen ters lale yüzyıllardır hüznü ve kavuşma özlemini anlatmaktadır. Hazreti İsa'nın çarmıha gerilişi sırasında boynunu büküğüne inanılan ve Hristiyanlar tarafından kutsal sayılan 'ters lâle', Müslümanlar tarafından da hüznün sembolü olarak, sevdikleri öldüğünde mezarlıklara dikilmiştir. Lale, boynunu büküğü ve nektarları döküldüğü için 'ağlayan lâle' olarak da adlandırılmıştır (Bekleyen, 2009). Beyaz zeminli diğer parçada ise,

küp motifi ve küp motifinin içinden taşan papatyalar görülmektedir. Mavi zeminli bordürde görülen motifler, İstanbul’da kapalı çarşıda bir halıcıdan örnek olarak alınan motiflerdir.

Resim 10. Resim 9'dan detay

Resim 11. Resim 8'den detay

Sonuç

Palu halılarının yüzeylerini süsleyen motifler, yalnızca bir şekilden ibaret olmayıp, kültürümüzün en eski çağlardan başlayarak günümüze kadar gelmiş sembolleridir. Halıların yüzeyinde nakşedilmiş her motif ayrı bir anlam içermekle birlikte, kişinin sanatını ve düşüncesini dışarıya yansıtmasını sağlayan, geçmişle gelecek arasında köprü vazifesini sağlayan bir araçtır. Halılar üzerinde bu anlam yüklü motiflerin yer alması, halılarımızın ve kültürümüzün zengin bir anlatım diline sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada araştırma kapsamına alınan Palu yöresi halılarının üzerinde yer alan her motifin anlamı çıkarılarak, halıların anlattığı hikâyeler ortaya konmaya çalışılmıştır. Palu Kadınlar derneğinde dokunan halılar, teknik, motif, anlam ve renkleriyle, dokunduğu yerin çevresel koşullarını, dokuyucunun değer yargıları ile estetik anlayışını, kültürel ve ekonomik şartlarını yansıtmaları nedeni ile birer belge niteliği taşımaktadır. Bu nedenle bu kadar köklü bir birikime ve geçmişe sahip olan Palu halılarının ulusal ve uluslararası arenada tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir. Palu yöresi dokumalarının kayıt altına alınması, devamlılığının sağlanması ve motiflerinin daha kapsamlı araştırılması gerekmektedir. Halı üretiminin daha ileri boyuta taşınması için desteklenmesi ve genç araştırmacılara bu işin sevdirelmesi kültürümüzün devamlılığı açısından çok önemlidir. Kadınlar derneğinde dokuma yapan kadınlar ve usta öğreticileri Palu’da bu sanat dalını tekrar canlandırarak, Palu’yu kültürel anlamda tanıtmaya destek olmuşlardır. Bu kişilere kesinlikle büyük ölçüde hem maddi hem de manevi boyutta destek verilmelidir. Aynı zamanda Palu köylerinde ve çevresinde alan araştırmaları yapılarak, bulunan dokumaların renk, motif ve

desen özellikleri hakkında ayrıntılı incelemelerde bulunulmalı, halıların kimlikleri tespit edilmeli ve hangi aşirete ait oldukları belirlenmelidir.

KAYNAKLAR

- Anonim. “Kandil” Meydan Laurousse Ansiklopedisi, 12. Cilt, İstanbul, 862.
- ALANTAR, H. (2007), *Motiflerin Dili*, Yorum Yayıncılık, İstanbul.
- ARSLANTAŞ, SAĞNAK, G. (2007), *Van Yöresi Geleneksel Baş Süslemelerinin Tarihsel Süreç İçerisinde İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı Dekoratif Ürünler Eğitimi, Ankara.
- Bağın Köyü Yeniden İnşa ve Eğitim Cemiyeti (Ermenice), (1966), Basımevi ‘Hayrenik’, Boston, s. 112-114.
- BAKICI, Y. (2012), *Kültür ve Medeniyet Şehri Palu*, Güntek Matbaacılık, Elazığ.
- BEKLEYEN, O. (2009), İki Dinin Kutsal Çiçeği “Ters” Lâle. Hürriyet. 15.04.2018, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/11572941.asp>
- BİLGİN, Ü. (1977), “Saf Seccadeler”, *Kültür Bakanlığı Sanat Dergisi*, Ankara, Sayı: 6, s. 47
- ÇAKIR, E. (2013), “Akademik Dünyanın Kentsel İmgelerinden Mitolojik Simgelerine Üniversite Logoları”, *Milli Folklor Dergisi*, 12-97: 1-17.
- ÇOKAY, S. (1998), *Antik Çağda Aydınlatma Araçları*, İstanbul, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- ERBEK, M. (2002), *Çatalhöyük’ten Günümüze Anadolu Motifleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- GÜLTEKİN, R. E. 2008. “Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri Ve Mimaride Değerlendirilmesi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/5.
- KARABULUT, S. (2017), *Palu’nun Siyasi/Ekonomik Tarihi (XIV-XVIII. Yüzyıllar Arası) ve Palu Çarşısına Dâir Vakıfname Belgesi’nin Tercümesi*, Otam, 41, s.145-168.
- YAPICI, S. (2016), *Palu 1841 Toplum ve Nüfus Yapısı*, Palu Belediyesi Yayınları, Elazığ.
- YAVUZ, Ş. (2008), *Süsleme Sanatlarında Rumi Motifi ve Tarihsel Gelişimi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Zeliha Bahçeci, Palu Halk Eğitim Merkezi Usta Öğreticisi (Kaynak Kişi).
- İnternet Kaynakları**
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5aff35dd5d0c17.12797303 TDK (Güncel Türkçe Sözlük).
- <http://www.houshamadyan.org/tur/haritalar/diyarbakir-vilayeti/palu.html>
- <https://www.google.com.tr/maps/@38.6891661,39.7649509,10z>
- (http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Isparta%20Hal%C4%B1s%C4%B1%20Dokumaya%20Haz%C4%B1r%C4%B1k.pdf)